

*Зазимко Оксана Володимирівна
кандидат психологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник,
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України*

МОТИВАЦІЙНІ РЕСУРСИ ВОЛОНТЕРІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Волонтерство – потужний громадський рух, який набув особливої актуальності під час страшних людських трагедій, пов’язаних з війною в Україні. Передбачається, що волонтерів мотивує сильне почуття патріотизму та відданості своїй країні, бажання захистити своїх співвітчизників і прагнення допомогти у вирішенні проблем воєнного часу. Волонтерів часто мотивує ідея служіння та допомоги іншим як бажання зробити позитивний внесок у життя людей і допомогти тим, хто цього потребує. Ситуації війни часто створюють складні умови, в яких волонтери відчують почуття соціальної відповідальності та співчуття до тих, хто постраждав. Сильним мотиватором може бути й приналежність до команди та відчуття солідарності з іншими волонтерами. Якщо волонтери відчують підтримку та зв’язок, це позитивно впливає на їхню волонтерську діяльність. Відчуття, що власні зусилля не даремні, а позитивно впливають на інших, відчуття внутрішнього задоволення від допомоги іншим – потужні мотиватори для волонтерів. Визнання та повага з боку громадськості та державних установ також є мотиватором волонтерської допомоги, що надає їй додаткового імпульсу.

Волонтерство взагалі, а особливо в умовах війни, передбачає діяльність в умовах невизначеності, ризику, соціальної напруги та мобільності. За цих умов від особистості волонтера вимагається не тільки формування ефективної системи внутрішніх життєвих рішень, оволодіння власною поведінкою в ситуаціях, коли нові життєві рішення не пов’язані з попереднім досвідом, розв’язання нагальних соціальних проблем, але й ініціативність та активна постановка власних життєвих цілей. Сукупність знань, умінь, навичок і життєвого досвіду людини, необхідних для постановки і вирішення життєвих проблем та продуктивного здійснення свого життя як індивідуального життєвого проекту, в науці прийнято називати життєвою компетентністю [1, 2].

У перший рік повномасштабного вторгнення РФ нами було проведено опитування військових і цивільних, дорослих та дітей, які перебувають в Україні або були евакуйовані за кордон, а також волонтерів з різних сфер, які долучаються до захисту флори та фауни нашої країни.

Із загальної вибірки опитаних виділено осіб, які займаються волонтерською діяльністю. Для опосередкованого визначення рівня особистої задоволеності надання добровільної допомоги респондентам-волонтерам було запропоновано оцінити певні твердження. У цілому можна констатувати, що всі опитані волонтери досить позитивно оцінили своє поточне становище (за шкалою від «1» до «7» середній бал становить «4,71», при мінімальному «3» та максимальному «7» балів). Крім того, дослідженням виявлено, що волонтери зберігають суб’єктивну психологічну задоволеність власною особистістю та результатами своєї роботи у вигляді збереження здатності навчатися та

самовдосконалюватися у воєнний час ($r = 0,50, p \leq 0,001$), здатності ефективно справлятися зі стресом ($r = 0,36, p \leq 0,01$), наявності чіткого плану дій після війни ($r = 0,42, p \leq 0,01$), чіткості розуміння того, чому вони займаються волонтерством саме зараз ($r = 0,30, p \leq 0,05$) і поступовим рухом до досягнення своїх життєвих цілей ($r = 0,53, p \leq 0,001$). Водночас волонтери зазначили, що їхні особисті ресурси не виснажуються під час волонтерства ($r = 0,39, p \leq 0,01$) і що вони мають до цієї діяльності безкорисливий інтерес ($r = 0,45, p \leq 0,001$).

Окремим і важливим напрямком руху волонтерства є надання допомоги в медичній сфері, яка часто пов'язана з порятунком людських життів, а також з поліпшенням якості життя в кризових ситуаціях. Для того, щоб ефективно виконувати складну волонтерську роботу в медичному секторі, необхідний певний рівень життєвих навичок, що є вирішальним ментальним ресурсом [3].

Як показує практика, емоційне вигорання медичних волонтерів є більш інтенсивним, ніж у волонтерів інших сфер. Наразі бракує досліджень, які б розкривали особливості мотивації волонтерів у медичній сфері, особливо в кризових ситуаціях, адже людство не знайоме з такими масштабними жахіттями, як теперішня війна в Україні. Тому наступним завданням дослідження є виявлення мотиваційних характеристик медичних волонтерів як їхніх особистісних ресурсів.

Серед опитаних респондентів 30 осіб займались волонтерством у медичному секторі. Більшість волонтерів медичної сфери мають базову медичну освіту. Однак двоє з 30 волонтерів, які надають волонтерську підтримку в медичній сфері, не мають медичної освіти. Один з них має управлінську освіту в медичній сфері, а інший – психологічну освіту.

Здійснений вище аналіз зв'язку задоволеності власною діяльністю з іншими аспектами життєздійснення особистості було зроблено окремо на вибірці медичних волонтерів. Результати показують, що чинники, які сприяють задоволенню від волонтерства у сфері охорони здоров'я, дещо відрізняються від згаданих вище. Зокрема, вони не пов'язані з наявністю чіткого плану на майбутнє або відчуттям того, що вони працюють для досягнення власних життєвих цілей у складних умовах воєнного часу. Таким чином, добровольці медичної сфери під час військових дій не повною мірою використовують психологічний ресурс життєвої перспективи. Це підтверджується ще й тим, що вони не одноставно говорять про те, що їхні особистісні ресурси не виснажуються під час волонтерства, оскільки між цими показниками немає прямої кореляції.

Волонтерство в медичній галузі під час повномасштабного вторгнення агресора в Україну є, мабуть, одним із найскладніших видів волонтерської діяльності для людини як у матеріальному, так і в психологічному аспектах. Крім того, проведене опитування показало, що така добровільна діяльність позбавляє особистість волонтерів-медиків ресурсів для підтримки власного психологічного здоров'я. Тому цінним результатом цього дослідження було б виявлення особливостей мотиваційної готовності особистості до волонтерства у сфері охорони здоров'я.

Для цього було сформовано дві незалежні вибірки: особи, які займаються волонтерством у медичній сфері; особи, які займаються волонтерством в інших сферах допомоги в цей воєнний час. Для того, щоб провести коректний дисперсійний аналіз, який міг би показати відмінності між цими вибірками, із

загальної вибірки волонтерів, які надають допомогу в немедичних сферах, було відібрано 30 осіб. Сформовані обидві вибірки є подібними за тривалістю волонтерської діяльності.

Для визначення мотиваційних складових волонтерства було використано методику «Діагностика мотиваційних структур особистості» (В. Мільман, 1990). Цей тест дозволяє виявити такі стійкі тенденції особистості, як життєзабезпечення, комфорт, прагнення до безпеки, жага спілкування, престиж посади, соціальна корисність, загальна та творча активність. Крім того, методика дозволяє аналізувати сфери життя й діяльності людини в ідеальних і реальних умовах.

Для порівняння специфіки мотивації волонтерів у медичній та немедичній галузях було використано однофакторний дисперсійний аналіз, у якому залежними змінними були результати за шкалами вищезгаданої психодіагностичної методики.

За шкалами «мотивація підтримки життєзабезпечення», «статусно-престижна мотивація», «мотивація загальної активності», «мотивація соціальної корисності» відмінностей між групами волонтерів у медичному секторі та групами волонтерів в інших секторах соціальної допомоги у воєнний час не виявлено. Таким чином, ці мотиваційні вектори не вирізняють медичних волонтерів поміж іншими.

На достатньому рівні статистичної значущості відмінності між досліджуваними групами виявлено за такими шкалами: «мотиви комфорту та власної безпеки» ($p \leq 0,05$); «мотивація спілкування» ($p \leq 0,05$) та «мотивація творчої активності» ($p \leq 0,01$). За всіма трьома шкалами мотивація волонтерів, які працюють у медичній сфері, є нижчою, ніж мотивація волонтерів, які надають соціальну підтримку в інших сферах.

Можна припустити, що це пов'язано з виснаженням особистісних ресурсів у волонтерстві в медичній сфері, на що вказують вищезгадані результати опитування, оскільки виявлені мотиваційні конструкти не перебувають на належному рівні і, відповідно, бажання їх реалізовувати знижене або відсутнє.

Крім того, був проведений дисперсійний аналіз з використанням тих самих установок і залежної змінної – самооцінки волонтерами своєї діяльності. Результати показали, що волонтери медичної галузі за показниками загальної задоволеності результатами своєї волонтерської діяльності ($p \leq 0,05$) й відчуттям комфортності, коли вони не займаються волонтерською діяльністю ($p \leq 0,02$), суттєво відрізняються від волонтерів у інших секторах допомоги.

Волонтерство в сфері охорони здоров'я схоже на професійну діяльність медичних працівників. Тому безкорисливе бажання допомагати іншим достатньо задовольняється й при виконанні професійних завдань без волонтерської діяльності. Тому правомірно припустити, що суб'єктивний комфорт, спричинений «волонтерською бездіяльністю», не порушується, якщо лікар виконує лише професійну роботу.

Однак варто зазначити, що медичні волонтери значно більше незадоволені результатами своєї волонтерської діяльності, ніж волонтери в інших сферах.

Розглянемо детальніше особливості мотиваційної сфери, які відрізняють медичних волонтерів від інших волонтерів.

Мотив комфорту та особистої безпеки забезпечує турботу про засоби існування в досконалий, зручний та надійний спосіб і приносить більше задоволення. Волонтерство не завжди відбувається за таких умов. Однак брак комфорту та безпеки є типовим для будь-якої волонтерської діяльності у воєнний час.

Мотив спілкування вказує на бажання приєднатися до групи та адаптуватися до певних соціальних норм. Цей мотив характерний для немедичних волонтерів. Припускаємо, що це пов'язано з тим, що в процесі надання медичної допомоги не формуються великі професійні групи.

Мотив творчої активності відображає прагнення індивідів використовувати свою енергію та здібності у сферах, де можна досягти творчих результатів. Будь-яка діяльність може бути творчою чи ні, залежно від ставлення людини, яка її виконує, до процесу та результату. Однак ці мотиви свідчать про ширше використання власної творчої енергії, ніж просто безпосереднє виконання завдань для допомоги іншим, які здебільшого полягають у наданні екстреної медичної допомоги.

Серед медичних волонтерів ці мотиви значно нижчі, ніж у інших волонтерів. Якщо уявити ситуацію, в якій волонтери надають медичні послуги, стає зрозуміло, чому такі люди обирають допомогу саме в цій сфері. У кризових ситуаціях надання медичної допомоги часто виключає питання власного комфорту та безпеки медичних волонтерів, не формуються великі професійні групи, не пропонується широкий спектр творчої діяльності.

Однак, якщо розглядати їх як ресурси особистості, то відсутність належного рівня потреб у комфорті, безпеці, спілкуванні та творчій діяльності може призвести до зниження уваги до цих сфер життя, що, в свою чергу, позбавляє людину цих цінних ресурсів, призводячи до незадоволення собою та власною діяльністю, що може спричинити незадоволеність власною діяльністю та призвести до психічного виснаження.

З іншого боку, вибір на користь волонтерства у складних і нагально необхідних сферах охорони здоров'я зумовлений зниженням виявлених потреб. Тобто, професіонали-медики, які мають більш вищі означені потреби, не обирають сферу волонтерства.

Таким чином, хоча результати вказують на те, що вибір та реалізація ефективного волонтерства в охороні здоров'я вимагає зниження потреб у комфорті, безпеці, спілкуванні та творчості, виявлено протиріччя, яке полягає в тому, що недооцінка цих потреб може призвести до психологічного виснаження індивіда.

Вищезазначені припущення були підтверджені результатами порівняння життєвої та робочої сфер в ідеальних та реальних умовах у групі волонтерів. Якщо говорити про ідеальний образ життєвої сфери, то суттєвих відмінностей між досліджуваними групами волонтерів не виявлено. Проте їхня реальна реалізація виявилася значно нижчою серед медичних волонтерів, що свідчить про те, що вони не в змозі реалізувати свої життєві плани та перспективи. Це відображено в результатах опитування, про які йшлося вище, і які свідчать про відсутність планування на майбутнє.

Інше ставлення представників опитаних груп простежується щодо робочої сфери діяльності. Саме в ідеальному її стані «волонтери-медики» очікують від

неї найменше реалізації власних мотивів та потреб, хоча у реальному виконанні своєї діяльності групи значимих відмінностей не мають.

Загалом виявилось, що добровільна допомога іншим у медичній сфері виснажує психологічний ресурс швидше, ніж добровільна допомога в інших сферах. Виявлені протиріччя не можуть бути вирішені лише психологічними засобами. Існує нагальна потреба в перегляді та реструктуризації системи обміну та управління волонтерськими організаціями у сфері охорони здоров'я як на національному рівні, так і на рівні медичних закладів. Особливу увагу слід приділити структурі та організації волонтерських рухів у секторі охорони здоров'я. Координації потребує забезпечення матеріальними засобами здійснення медичної допомоги, що частково вирішило б питання комфорту й особистої безпеки медиків, а також створення відповідних координаційних груп професіоналів, що дозволило б підвищити мотивацію спілкування, адже, бажання приєднання до групи та пристосування до визначених нею норм може виникнути за умови, якщо така група є референтною.

Мотиваційні структури людини є достатньо стійкими, тобто не слід розраховувати на швидкі ефекти від психологічної підтримки волонтерів-медиків. Однак, як ми зрозуміли, підвищення мотивації безпеки, комунікації та креативності є чинниками, які зумовлюють готовність до волонтерства в медичній галузі в кризових умовах. З іншого боку, безпека, спілкування і творчість є дуже цінними ресурсами для людини. Тому психологічна підтримка та реабілітація медичних волонтерів повинна зосереджуватися насамперед на цих аспектах.

Список використаних джерел

1. Дискурсивне конструювання досвіду у контексті розвитку особистості Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731506/>
2. Рудницька С. Ю. Процесуально-смилова модель розвитку життєвої компетентності особистості. *Technologies of intellect development*. 2023. V. 7, 1(33). URL: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/616.
3. Базиль Т. С. Мотиваційні ресурси медичних волонтерів в умовах кризи. *Технології розвитку інтелекту*. 2023. № 2 (34). URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/631